

УДК 016:929:821.161.1–051 С. Василевський :050“1945/2013”

СТАНІСЛАВ ВАСИЛЕВСЬКИЙ НА СТОРІНКАХ ПРЕСИ 1945–2013 рр.: ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ОГЛЯД

Беата ЛЯНГЕР

*Педагогічний університет ім. Комісії національної освіти,
Інститут наукової інформації і бібліотекознавства,
вул. Підхорунжих, 2, м. Краків, 30-084, Польща, тел.: (012) 662-61-70*

Виконано науковий аналіз поточних польських бібліографічних показників щодо наявності та якості газетно-журнальних публікацій відомого письменника С. Василевського (1885–1953) (друкованих під псевдонімами Kajetan Stopa, Tadeusz Szafraniec, Kujawus) і статей про нього. Проаналізовано його співпрацю із періодичними виданнями “Одра” (“Odra”), “Ланки” (“Ogniwa”), “Польське слово” (“Słowo Polskie”) та рецепцію письменника у післявоєнному та сучасному суспільстві. За життя С. Василевського більшість публікацій про нього у досліджуваній період стосувалися судового процесу, де його звинувачували в колаборації з нацистами. Після смерті на особу С. Василевського в польській пресі найчастіше звертали увагу в другій половині 1950-х рр. та з 1980-х рр. (особливо з 1988 р.), причому з 2004 р. спостерігається зменшення кількості публікацій. На основі результатів досліджень Єжи Посьпеха, Анни Бончар та ін. підкреслено неповноту офіційних біобібліографічних даних про письменника та наголошено на доцільності подальшого дослідження теми.

Ключові слова: С. Василевський, історія польської преси, біобібліографія, С. Посьпех.

Станіслав Василевський – один із найпопулярніших письменників міжвоєнного двадцятиліття. Народився 18 грудня 1885 р. в Станіславові (нині – Івано-Франківськ), помер 26 липня 1953 р. в Ополе (Польща). Вивчав полоністику та історію у Львівському університеті, дебютував у 1905 р. на сторінках “Літературного щоденника” (“Pamiętnik Literacki”). Тривалий час був пов’язаний зі Львовом, де постійно жив ще зі студентських років. У 1911–1914 рр. прозаїк вів літературну і театральну рубрику в “Ранковій газеті” (“Gazeta Poranna”) та у “Вечірній газеті” (“Gazeta Wieczorna”) у Львові, а в 1915–1918 рр. виконував обов’язки головного редактора львівської “Ранкової газети”. У 1917 р. виїхав за кордон, зокрема був на фронті під Верденом (Франція) і писав звідти репортажі для “Вечірньої газети”. У 1927 р., одружившись зі Станіславою Новацькою-Стаміровською, переселився до Познані, де перебував аж до початку Другої світової війни. Працював редактором, публіцистом, видавцем, перекладачем. У 1937 р. в Катовицях з’явилася друком його книжка “В Опольській Сілезії” (“Na Śląsku Opolskim”), що – як виявилось пізніше – принесла авторові гроно відданих друзів і вірну пам’ять сілезців. У міжвоєнний період письменник став лауреатом багатьох нагород та відзнак: Золоті лаври Польської академії літератури (1937), Літературна нагорода міста Познані (1937), відзначення Офіцерським Хрестом Ордену Відродження Польщі (Polonia Restituta).

Період окупації літератор провів у Львові: від грудня 1941 до липня 1944 рр. працював у щоденній “Львівській газеті” (“Gazeta Lwowska”), яка була органом німецької пропаганди. Спершу письменник був керівником відділу культури, а потім здійснював загальне керівництво газетою.

У вересні 1945 р. було прийнято Ухвалу Професійної спілки польських літераторів, у якій засудили письменників-колабораціоністів, серед яких опинився і С. Василевський. Після війни, у грудні 1946 р., в Окружному суді у Кракові розпочалося слухання проти нього, звинуваченого у співпраці з окупантами. Зумовлене воно було серед іншого й тим фактом, що Професійна спілка польських літераторів виключила письменника зі своїх рядів, аргументуючи це рішення моральними причинами. Навіть після того, як суд виправдав прозаїка, Головне правління згаданої Спілки не змінило свого рішення, і С. Василевський не міг офіційно публікуватися. Однак, завдяки допомозі доброзичливих людей письменник і надалі працював, від 1947 р. виступаючи у пресі під псевдонімами *Kajetan Stopa*, *Tadeusz Szafraniec*, *Kujawus**. Тут варто навести фрагмент листа літератора до дружини від 20 лютого 1946 р., коли він перебував у краківській в'язниці: “Треба спробувати поглянути на себе об’єктивно, ніби на чужу, іншу особу. Дивитися, наскільки вдається, збоку й оцінювати. Отже, я ствердив, що від найперших хвилин мого успіху заздрість чекала лише в укритті, аби накинута і вкусити. Двадцять років чекала на можливість і дочекалася”¹.

Пишучи про цього надзвичайно плідного письменника, варто нагадати, що він автор понад 6 тисяч фейлетонів і газетно-журнальних статей, близько 400 текстів-читанок для молоді у шкільних підручниках, понад 300 радіопередач, присвячених літературним, історичним, культурним чи суспільним проблемам². Це автор, на чие прізвище у варшавській Національній бібліотеці складено 135 бібліографічних описів окремих видань, причому більшість із них – це його оригінальні праці у різних виданнях, решта – вступи, передмови, переклади та редагування.

Згадуючи про постать Станіслава Василевського, варто також звернутися до біографічних гасел, поданих у різних загальних та спеціальних інформаторах, які насправді є проміжним джерелом, але також відображають стан знань про письменника та рівень зацікавлення його особою. Дослідження варто розпочати з традиційних і дуже популярних енциклопедій Державного наукового видавництва (PWN). Для аналізу, який не є головним предметом нашого огляду, ми обрали на власний розсуд декілька джерел найпопулярнішого у Польщі наукового видавництва. Отже, у першому виданні “Великої загальної енциклопедії PWN” 1969 р., стаття про С. Василевського з’явилася у 12 томі. Серед основних біографічних даних є довга бібліографічна примітка, що подає п’ятнадцять назв праць письменника з датами першопублікації. Словникове гасло складається з 20 рядків, з яких більше половини – це назви книжок³. У другому виданні “Загальної енциклопедії PWN” 1987 р. (тобто наприкінці існування Польської Народної Республіки) стаття про літератора подана без доповнень порівняно з ранішими енциклопедичними життєписами. Не згадано там про звинувачення у колабораціонізмі з німецькими нацистами⁴, так само у “Великій енциклопедії

* Публікувався також під псевдонімом *Tellus* і ймовірно як *Paweł Stachura*, однак, досліджуючи “Польську літературну біографію” та “Бібліографію змісту часописів”, ми враховували лише позиції під згаданими у тексті псевдонімами.

¹ Цит. за: Pośpiech J. Stan i potrzeby badań nad biografią i twórczością Stanisława Wasylewskiego (1885–1953) // *Studia Śląskie*. – 1990. – S. 294.

² Wasylewski S. *Pod kopułą lwowskiego Ossolineum : pamiętnik stypendysty i asystenta Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w latach 1905–1910*. – Wrocław, 1958. – S. 184.

³ Wasylewski Stanisław // *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*. – Warszawa, 1969. – T. 12: Usa–Ż. – S. 142.

⁴ Wasylewski Stanisław // *Encyklopedia Powszechna PWN / wyd. 2-ie*. – Warszawa, 1987. – T. 4: RSTUWYZ. – S. 657.

PWN” 2005 р. гасло про С. Василевського не містить жодних нових біографічних даних письменника, крім поданих у замітках 1969 і 1987 рр.⁵ Однак, зазирнувши до спеціалізованих видань, можна знайти досить велику статтю про прозаїка у “Словнику сучасних польських письменників” 1964 р. У третьому томі детально представлені факти з його життя, навіть згадано про повоєнний судовий процес, у результаті якого його було реабілітовано⁶. У другому томі праці “Польська література. Екциклопедичний путівник” 1985 р. є досить велика стаття про літератора, однак не згадано у ній про співпрацю з німецькою пропагандистською газетою, пізніше звинувачення та резонансний судовий процес. Натомість з’явився суперечливий висновок, що, живучи в Ополе, прозаїк брав активну участь у відродженні літературного і культурного життя⁷. Найповніша інформація про С. Василевського з’явилася у праці, яку опублікували “Шкільні та педагогічні видавництва” у 2004 р. – “Сучасні польські письменники і дослідники літератури. Біобібліографічний словник”. Словникове гасло також інформує, що у 1989 р. під час загального з’їзду Спілки польських літераторів прийнято ухвалено, що вжиті щодо письменника заходи були підлі і незаконні⁸. Однак варто зазначити, що спеціалізовані видання зі сфери літератури мали досить низькі тиражі, наприклад “Словник польських письменників” 1964 р. – 2,5 тис. прим., а енциклопедії PWN мали наклад навіть 180 тис. прим. Відтак можна сказати, що біографічна загальна інформація, подана у найпопулярніших джерелах, була неповна і дуже скупа.

Подані у нашому вступі біографічні дані були піддані селекції, ми намагалися вибрати з життя автора ті факти, які пізніше мали вплив на його післявоєнні публікації у пресі, а також на статті про самого письменника. Метод збирання інформації для нашого дослідження – це огляд даних “Польської літературної бібліографії” за 1944–2000 рр. (і в друкованій, і в електронних версіях). На жаль, аналізуючи зміст текстів, у яких детально досліджується післявоєнна творчість прозаїка, ми встановили, що вони недостатньо повні, відтак стосовно 1947–1950 рр. доповнили дослідження даними з “Бібліографії змісту часописів” (BZCz). Починаючи з 2001 р., популярна BZCz залишається єдиним бібліографічним джерелом.

До моменту смерті письменника у 1953 р. на сторінках польської преси з’явилося 100 текстів за темою цього дослідження: 43 статті – це праці С. Василевського, в інших 57 публікаціях йшлося про постать письменника і його твори, причому в двох замітках була інформація про смерть прозаїка. У найчисленнішій групі текстів лише кілька – це рецензії чи статті митців, які виступали на захист письменника. Решта – це поточні повідомлення з судового процесу в справі колаборації (аж 41 стаття у 1946 р.). Варто зазначити, що переважна більшість звітів із процесу були витримані в об’єктивному тоні, хоч стаття Яна Котта 1945 р., надрукована у лодзькій газеті “Кузня” (“*Kuźnica*”), лише створювала видимість об’єктивності. До смерті автора часописи, які найбільше публікували тексти Василевського і про Василевського, – це “Одра” (“*Odra*”, 16 статей), “Ланки” (“*Ogniwa*”, 11 статей) і “Польське слово”

⁵ Wasylewski Stanisław // *Wielka Encyklopedia PWN*. – Warszawa, 1969. – Т. 29: Warszawska organizacja – Woźnicki Próg. – S. 23.

⁶ Wasylewski Stanisław // *Słownik współczesnych pisarzy polskich*. – Warszawa, 1964. – Т. 3: R–Ż / oprac. pod red. E. Korzeniowskiej. – S. 431–439.

⁷ Wasylewski Stanisław // *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*. – Warszawa, 1985. – Т. 2: N–Ż. – S. 569.

⁸ Wasylewski Stanisław // *Współczesni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny* / oprac. J. Czachowska, A. Szalagan. – Warszawa, 2004. – S. 60–65.

(“Słowo Polskie”, 8 статей). Слід наголосити, що дослідження було проведене на підставі анотацій у згаданих вище бібліографічних виданнях, враховуючи псевдоніми, якими користувався літератор. Наприклад, варто зазначити, що Анна Бончар, яка досліджувала зв'язки письменника з “Одрою”, виділила 19 фейлетонів його авторства, опублікованих у цьому періодичному виданні. Читаючи сучасні тексти, присвячені аналізу творчості та діяльності письменника, бачимо, що дослідники знайшли набагато більше текстів, ніж фіксують зазначені джерела. Як з'ясував Єжи Посьпех, щоденна газета “Польське слово” і її недільний додаток “Дзеркало Польщі і світу” (“Zwierciadło Polski i Świata”) у 1947–1948 рр. опублікували близько 60 есе та фейлетонів С. Василевського. У свою чергу – згідно з даними А. Бончар – у катовицькій газеті “Одра” у 1948–1950 рр. надрукували 19 текстів його авторства⁹. Зіставляючи ці твердження із бібліографічними дослідженнями, чітко видно, особливо у випадку “Польського слова”, як потрібні подальші ретельні пошуки.

Дана наша стаття має характер вступної розвідки ринку публікацій у пресі, які стосуються С. Василевського і як суб'єкта, і як об'єкта публіцистики. Вона стане базою для подальших наукових висновків, які, безперечно, слід доповнювати та розгортати. Також наша стаття упорядковує дотеперішні знання і твердження дослідників, які займаються вивченням післявоєнної творчості письменника.

Повертаючись до справ, пов'язаних із післявоєнними статтями літератора, варто згадати про періодичні видання, які надавали можливість друкуватися С. Василевському, чи, може, радше Тадеушові Шафраньцу. Першою надала йому свої шпальти вроцлавська газета “Польське слово”, яке Є. Посьпех охарактеризував як безпартійне і популярне періодичне видання. У 1947 р. головним редактором “Польського слова” у Вроцлаві був Тадеуш Вітек, а від 12 травня 1948 р. його замінив Станіслав Земак¹⁰. Згідно з бібліографією, письменник розпочав друкуватися у згаданій газеті в червні 1947 р. Однак таке твердження не зовсім правильне, оскільки у статті Є. Посьпеха “Станіслав Василевський у колі вроцлавського “Польського слова” можна знайти інформацію, що літератор почав говорити з редакцією видання про співпрацю ще в лютому 1947 р. Через відсутність повної бібліографії можна лише припускати, коли точно вийшов друком перший текст Тадеуша Шафраньца на сторінках цієї газети.

У свою чергу катовицька “Одра” розпочала співпрацю зі Станіславом Василевським у квітні 1948 р., а закінчила у січні 1950 р. Періодичне видання виходило лише протягом п'яти років – до 1950 р. Спершу це був двотижневик, потім тижневик, присвячений суспільно-культурним питанням, а його головним редактором був Вільгельм Шевчик. Варто звернути увагу, що ще у 1945 р., а отже перед судовим процесом над письменником, на сторінках “Одри” з'явилася дискусійна стаття “Щодо С. Василевського”. Її автор – Ян Бжоза – добре знав письменника ще зі львівського окупаційного періоду і вирішив виступити на його захист. На жаль, тодішнє літературне середовище, яке досить численно згуртувалося довкола лодзької “Кузні”, поступово відіграло щораз більшу роль у формуванні суспільної оцінки у всьому культурному русі¹¹. Через це одразу після публікації Я. Бжози на шпальтах згаданої

⁹ Bonczar A. Felietony literackie Stanisława Wasylewskiego w katowickiej “Odrze” (1948–1950) // *Kwartalnik Opolski*. – 2002. – № 1. – S. 65.

¹⁰ Pośpiech J. Stanisław Wasylewski w kręgu wrocławskiego “Słowa Polskiego” (Na podstawie korespondencji z lat 1947–1953) // *Kwartalnik Opolski*. – 1994. – № 2. – S. 50.

¹¹ Szewczyk W. Z refleksji nad Stanisławem Wasylewskim i jego twórczością // *Studia Śląskie*. – 1990. – T. 48. – S. 238.

“Кузні” з’явилися дві статті, які однозначно негативно оцінювали моральну позицію С. Василевського. Адам Важик у тексті “Аберації Яна Бжози в “Одрі” публікацію на захист письменника назвав “похмурим вибриком”, а все загалом було для нього “апологією колабораціонізму”¹². У тому самому році – у 10-му номері згаданого періодичного видання – надруковано ще один текст, опосередковано пов’язаний з Василевським. У листі “До редактора “Кузні” Болеслав Ковальський висловився про співробітників письменника, пов’язаних із друкованою під час окупації “Львівською газетою”. Згадав також, що “редактор Василевський був осуджений на загальному з’їзді літераторів”¹³.

“Ланки” – це катовицьке періодичне видання, у якому, згідно з бібліографічними даними, в 1947–1949 рр. письменник опублікував 11 текстів. Однак Є. Посьпех, досліджуючи співпрацю прозаїка зі згаданим виданням, з’ясував, що у цей період автор надрукував там 21 статтю. Також дослідник чітко зазначив, що співпрацю С. Василевського з “Ланками” перервало “брутальне втручання особистих ворогів, впливових партійних літераторів і публіцистів”¹⁴. На жаль, через брак бібліографічних даних можна лише припускати, що знову на шпальтах преси з’явилися агресивні тексти, які очорнювали письменника.

У 1947 р. вийшло в світ 17 текстів С. Василевського, опублікованих під псевдонімами, а в 1948 р. – 18 праць. Однак слід зазначити, що ці дані отримані на основі вторинних джерел. Натомість статті про С. Василевського – це все ще витримані у подібному тоні публікації на “захист” або ж про “розгрішення колабораціонізму”. Серед них – три ідентичні за формулюванням заяви Головного управління Професійної спілки польських літераторів. З опублікованої у краківському “Загальному тижневику” (“Tygodnik Powszechny”) замітки чітко видно, що Спілка лише для годиться погодилася з виправдальним вироком суду, оскільки не відмовилася від переконання, що прозаїк порушив закони професійної, товариської етики та моральні обов’язки письменника¹⁵.

С. Василевський помер всього лише через кілька місяців після Йосипа Сталіна. На жаль, літературне середовище протягом усього повоєнного періоду, від часу виголошення виправдального вироку суду, не погоджувалося на те, щоб дати йому можливість друкуватися під власним прізвищем. Був лише один виняток, вартий уваги, хоч і не пов’язаний з публіцистичною діяльністю письменника. Отже, у 1948 р. катовицький книговидавничий кооператив “Ватра” (“Ognisko”) надрукував “Сілезькі легенди і перекази” під редакцією С. Василевського. Книжка з’явилася під справжнім прізвищем письменника на обкладинці й на титульній сторінці. Що ж до текстів у пресі, то лише катовицька “Одра” опублікувала два фейлетони, підписавши їх його справжнім прізвищем¹⁶. Після смерті письменника у 1953 р. тільки два періодичні видання зважилися на розміщення заміток про його смерть. Першим був краківський “Загальний тижневик”, другим – лондонське еміграційне видання “Польський щоденник і щоденник солдата” (“Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”). Вітчизняний тижневик опублікував інформацію про смерть письменника лише через місяць.

¹² [Wazyk A.] Aberacje Jana Brzozy w Odrze // *Kuźnica*. – 1945. – № 17. – S. 8.

¹³ Kowalski B. Do Redaktora “Kuźnicy” // *Kuźnica*. – 1945. – № 10. – S. 8.

¹⁴ Pośpiech J. Siedem opolskich lat Stanisława Wasylewskiego // *Kwartalnik Opolski*. – 2001. – Т. 47, з. 1. – S. 42.

¹⁵ *Tygodnik Powszechny*. – 1947. – № 7. – S. 15.

¹⁶ Детальніше див.: Bonczar A. Felietony literackie Stanisława Wasylewskiego... – S. 65.

30 серпня у рубриці “Події” з’явилося одне коротке речення: “26 липня цього року помер в Ополе визначний письменник та історик, автор багатьох томів есе і побутових, історичних та літературних нарисів – Станіслав Василевський”. Чим пояснити таке запізнення і єдину маленьку згадку на сторінках вітчизняної преси? Можливо, краще зрозуміти ситуацію допоможуть свідчення осіб, пов’язаних із письменником і присутніх на похороні? У своїх спогадах доцент Збишко Беднож та Марія Квочкова, які провели С. Василевського в останню путь, із сумом зазначили, що його похорон був посередній, без промови, без офіційних прощань, із ганебно малою кількістю присутніх та загальною трагічністю всієї скромної церемонії¹⁷. Показова одна з рефлексій З. Бедножа: “Люди не прийшли на похорон зі страху. Можливо, боялися йти у похоронній процесії, яку провадив священник, може, драматичну жменьку осіб зумовив параліч тих часів або також – політичне прокляття, яке тяжіло над тим, із ким прощалися”¹⁸.

І наведена вище думка, і ганебний брак посмертних спогадів у пресі можуть свідчити, наскільки погано сприймали письменника у новій політичній реальності. Можна констатувати, що у цей період його творчість і життя були повністю замовчані найімовірніше через страх перед цькуванням і виключенням з літературного середовища, яке надзвичайно сильно захищало своє первісне рішення про виключення С. Василевського із членів Спілки польських письменників. У цьому місці варто проаналізувати зміст статті, опублікованої у лондонській газеті “Польський щоденник і щоденник солдата”. У номері за 12 вересня (а отже, ще пізніше, ніж у вітчизняному катовицькому тижневику!) на третій сторінці з’явився довший текст під заголовком “Смерть Станіслава Василевського”, підписаний псевдонімом St. M. Автор згадує, що Василевський помер майже в той самий час, що й інший львів’янин – Корнель Макушинський. У статті підкреслено, що унікальні фейлетони прозаїка після Першої світової війни були високо відзначені львівською пресою (“Ранкова газета”, “Польське слово”) за їхню значну популярність серед інтелігенції, гарну польську мову, літературні жарти та величезну ерудицію. Варто зазначити, що С. Василевського за вміння відшукувати цінну інформацію в фондах Оссолінеуму оцінювали серед його покоління на рівні з Людвіком Бернацьким та Владиславом Т. Віслоцьким. Діяльність письменника у корінній Польщі була оцінена значно нижче – як заробітчанська праця, пов’язана передовсім із видавничими інтересами та перевиданнями давніших творів: “[...] пригас як письменник після переселення до Великопольщі. Увійшов у смак в заробітках, що впливали з різних видавничих інтересів і з нових видань раніше написаних книжок, одружився “аристократично”, неврастенізував і застряг у квієтизмі. Писав і публікувався уже небагато”¹⁹.

Воєнний і післявоєнний періоди у життєписі С. Василевського підсумували за ледве трьома реченнями, зазначивши, що суд звільнив письменника від звинувачень у співпраці з німецькими окупантами. Вирок суду окреслили так: “внутрішнього спокою дати йому уже не міг і до нової творчості його не спонукнув”²⁰. Так виглядає, що автор тексту або зумисне опустив інформацію про те, що письменник точно не втратив своїх творчих сил і надалі працював, однак змушений був публікуватися під псев-

¹⁷ Kossakowska-Jarosz K. Uroczysta promocja reedycji “Na Śląsku Opolskim” Stanisława Wasylewskiego // *Studia Śląskie*. – 1990. – Т. 47. – С. 276–277.

¹⁸ Ibidem. – С. 277.

¹⁹ *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza*. – 1953. – № 281. – С. 3.

²⁰ Ibidem.

донімами, щоб заробити на прожиття, або ж автор статті слабо орієнтувався у подіях, які відбувалися тоді у Польщі.

Також привертає увагу факт, що до 1955 р. надалі існувала певного роду змова мовчання. Ніхто про Василевського не писав, ніхто його не друкував. Щойно опольський тижневик “Католик” (“Katolik”) 30 жовтня 1955 р. опублікував одну невеличку інформацію про письменника. У тижневику з’явився багато ілюстрований текст “Що нам нагадують ці хрести”, а в ньому опинилася фотографія могили літератора. Коментар до статті зазначав, що вона презентує могили, у яких поховані люди, які присвятили життя боротьбі за польську думку і польську духовність. Лише одна фотографія самотньої могили і надалі жодних згадок про цю постать. 1956 рік також не приніс великого перелому, якщо говорити про присутність Василевського на сторінках преси: у “Верхньосілезькому календарі” (“Kalendarz Górnos Śląski”) з’явився фрагмент прозового твору письменника під назвою “Три голки, три колоски і чарівна дудка”.

На основі бібліографічних даних можна стверджувати, що справжня відлига у ставленні до С. Василевського розпочалася щойно у 1957 р., коли перевидали кілька його передвоєнних книжок. У зв’язку з цим у пресі з’явилися також рецензії на ті публікації. 1958 рік приніс наступний рясний врожай перевидань популярних творів письменника та перше видання його оссолінських спогадів “Під куполом львівського Оссолінеуму”. Відтак преса знову зреагувала рецензіями чи короткими переказати змісту. Варшавська гарцерська газета “Світ молодих” (“Świat Młodych”) опублікувала один із давніших текстів письменника “У печері під Циганкою”, а катовицька газета “Західний щоденник” (“Dziennik Zachodni”) з нагоди річниці смерті письменника подала репортаж із акції вшанування С. Василевського Спілкою польських письменників на його могилі в Ополе.

Наступні роки не принесли нових досліджень творчості чи біографії письменника. Далі виходили наступні перевидання його романів та повістей, з’являлися друком і нові твори – із залишених письменником матеріалів. Преса ретельно це нотувала, рецензувала і згадувала, однак не торкалася його післявоєнних проблем і мало висвітлювала його біографію. Час від часу на сторінках періодичних видань з’являлися деякі фейлетони С. Василевського та більші статті про його творчість. Йшлося насамперед про працю прозаїка у 1930-х рр. над книжкою “В Опольській Сілезії”. Щойно 1976 рік приніс щось цікавого з точки зору дослідника післявоєнної долі автора праці “Польське життя у ХІХ столітті”. В інформаційному бюлетені Національного інституту ім. Оссолінських “Зі скарбниці культури” (“Ze Skarbcia Kultury”) з’явився текст про рукописну спадщину письменника, яка зберігається у фондах вроцлавського Оссолінеуму²¹.

Привертає увагу виразне повернення у 1980-х рр. до публікації в часописах есе, фейлетонів і фрагментів прози С. Василевського. Як приклад можна навести багатозово передруковувані, окремим виданням чи у збірниках, казки письменника, як-от: “Годуля, король цинку” (“Godula, król cynku”), “Як маг з Кракова обдурив сілезького розбійника” (“Jak magik z Krakowa nabrał śląskiego zbójnika”), “Три голки, три колоски і чарівна дудка” (“Trzy igły, trzy kłosy i cudowna piszczalka”). Інші показові фрагменти прози – це: “Концерт Шопена в Парижі” (“Koncert Chopina w Paryżu”), “Божий туман” (“Tuman Wożu”), фрагмент із твору “Рея з Нагловиць” (“Reja z Nagłowice”), “Про те, як Амур не сприяв панові Костюшкові” (“O tym jak Amor panu Kościuszcze

²¹ Litwinek J: Rękopiśmienna spuścizna Stanisława Wasylewskiego w Bibliotece Ossolineum // *Ze Skarbcia Kultury*: biuletyn informacyjny Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. – 1976. – [Т.] 22. – S. 155–165.

nie sprzyjał”) або “Пожежа в Новогрудку” (“Pożar w Nowogrodku”). Під кінець вісімдесятих років зростає також зацікавлення довоєнними приїздами письменника до Сілезії, а також наслідком цих візитів, яким була вже згадана книжка про Опольщину. У другій половині 1980-х рр. відбулася наукова конференція, присвячена С. Василевському. Дев’яності роки – це сприятливий період у процесі дослідження життя та творчості письменника. Раніше він рідко був об’єктом глибоких наукових рефлексій.

Надзвичайно активним дослідником, що систематично займався проблематикою життя і творчості С. Василевського, був уже згаданий раніше Єжи Посьпех. Він не втомно і регулярно опрацьовував, коментував і публікував кореспонденцію літератора та досліджував його зв’язки з Сілезією. Зазвичай робив це на сторінках “Опольського квартальника” (“Kwartalnik Opolski”), публікувався в інших періодичних виданнях, як-от “Сілезькі студії” (“Studia Śląskie”). Тут варто навести хоч декілька назв його праць, присвячених С. Василевському: “З опольських листів Станіслава Василевського”, “Листи Вільгельма Шевчика до Станіслава Василевського”, “Епоха романтизму в працях Станіслава Василевського”, “Станіслав Василевський як кіносценарист і автор шкільних читанок”²². Серед авторів інших досліджень творчості письменника деякі прізвища з’являються мінімум двічі, наприклад: Генрика Анджейчак, Анна Бончар, Марцелій Косман, але ніхто не присвятив С. Василевському стільки праць, як Є. Посьпех. Згідно з виданнями “Польська літературна бібліографія” та “Бібліографія змісту часописів” він є автором 23 текстів, опублікованих на сторінках періодики і пов’язаних зі С. Василевським (і статті, й опрацювання кореспонденції).

Правду кажучи, дуже довгий час про С. Василевського писали надто загальними фразами. Ще живі були люди, які могли розповісти про те, якою він був людиною, яким чином працював і діяв. На жаль, щойно у 1990-х рр. з’явилися тексти, які роблять спробу розплутати складну біографію і сумний кінець життя. Роки одразу після смерті письменника – це насамперед публікації, вузько пов’язані з його творчістю, найчастіше із перевиданнями популярних перед війною праць та окремими новими творами. На підставі зібраних даних можна обережно зробити висновок, що перелом у дослідженнях С. Василевського стався у 1990 р. і був пов’язаний із подіями лютого 1988 р., коли з’явилося перевидання його праці “В Опольській Сілезії”. Його супроводжував також організований Сілезьким інститутом принагідний симпозіум. Однак звіт з урочистих заходів разом із доповідями були опубліковані лише у 1990 р. – тому саме цей рік можна вважати значущим, коли йдеться про наукові рефлексії над життям і творчістю письменника. З того часу з’явилося багато текстів, які розкривають певні питання. Серед них, зокрема, одна публікація заслуговує на ширше обговорення – це стаття Людвіка Козолуба під назвою “Судовий процес над Станіславом Василевським у справі колаборації та його наслідки”²³. Текст опублікував, звичайно, “Опольський квартальник” – журнал, найбільш заангажований у питаннях, пов’язаних зі С. Василевським. Швидше за все, так сталося завдяки його редакторові, яким від 1983 р. був Є. Посьпех. У статті детально описаний судовий процес С. Василевського та його наслідки.

²² Pośpiech J. Listy Wilhelma Szewczyka do Stanisława Wasylewskiego // *Kwartalnik Opolski*. – 1991. – № 3–4. – S. 284–292; Ejusdem. Epoka romantyzmu w pracach Stanisława Wasylewskiego // *Ibidem*. – 1994. – № 4. – S. 3–21; Ejusdem. Z opolskich listów Stanisława Wasylewskiego // *Ibidem*. – 1995. – № 1. – S. 84–107; Ejusdem. Stanisław Wasylewski jako scenarzysta filmowy i autor czytanek szkolnych // *Ibidem*. – 1995. – № 3–4. – S. 88–100.

²³ Kozolub L. Proces Stanisława Wasylewskiego o kolaborację i jego następstwa // *Kwartalnik Opolski*. – 1994. – № 4. – S. 30–46.

У післявоєнних публікаціях у пресі привертає увагу відсутність спогадів про письменника. Бракує свідчень осіб, які його знали і могли би багато розповісти про нього. Чимало відомостей зібрав на основі листування С. Василевського Є. Посьпех, однак на сторінках преси майже цілком немає висловлювань осіб, котрі особисто знали письменника. У світ вийшли монографії та збірники праць, присвячені цьому літераторові, але й вони не розкривають повністю всі аспекти життя С. Василевського²⁴.

З 2004 р. чітко помітно спад зацікавлення особою С. Василевського. “Бібліографія змісту часописів” фіксує всього 25 текстів у 2000–2013 рр., із них лише 10 – після 2004 р. Варто звернути увагу, що польські бібліографи, на жаль, не реєструють всього матеріалу, пов’язаного із С. Василевським. Їх напрацювання можуть бути вихідним пунктом, щоб розпочати дослідження, однак без доповнення кропіткими і тривалими науковими пошуками з особистим вивченням публікацій *de visu* не обійтися. І хоч на даний час відомо, які саме періодичні видання слід було б дослідити по-новому, однак може й так трапитися, що випадково відкриємо новий псевдонім письменника чи текст у газеті, про яку ніколи у жодних спогадах чи листах не було згадано. Певні питання, на жаль, треба досліджувати на основі фрагментарних даних, зокрема у випадку зі щоденною пресою. У ситуації зі С. Василевським це завдання спрощується тим, що маємо підстави припускати, що він публікувався лише у період 1947–1950 рр., Дослідження у цьому діапазоні здійсненні, до того ж ми знаємо назви періодичних видань, які дали йому можливість публікуватися. Станом на 2014 р. вже опрацьовано його співпрацю з “Одрою” та “Ланками”. Здається, що наступні контент-дослідження післявоєнної преси, пов’язаної з постаттю С. Василевського, мають бути сконцентровані довкола вроцлавського “Польського слова” і його додатків. Тим більше, що збереглося опрацьоване Є. Посьпехом листування письменника з редакцією цієї газети.

Список використаної літератури

1. Bonczar A. Felietony literackie Stanisława Wasylewskiego w katowickiej “Odrze” (1948–1950) // *Kwartalnik Opolski*. – 2002. – № 1.
2. Brożek A. Po pięćdziesięciu latach: wokół Stanisława Wasylewskiego i jego “Na Śląsku Opolskim”. – Opole, 1995.
3. *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza*. – 1953. – № 281.
4. Kossakowska-Jarosz K. Uroczysta promocja reedycji “Na Śląsku Opolskim” Stanisława Wasylewskiego // *Studia Śląskie*. – 1990. – Т. 47.
5. Kowalski B. Do Redaktora “Kuźnicy” // *Kuźnica*. – 1945. – № 10. – S. 8.
6. Kozolub L. Proces Stanisława Wasylewskiego o kolaborację i jego następstwa // *Kwartalnik Opolski*. – 1994. – № 4. – S. 30–46.
7. Litwinek J. Rękopiśmienna spuścizna Stanisława Wasylewskiego w Bibliotece Ossolineum // *Ze Skarbcza Kultury: biuletyn informacyjny Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*. – 1976. – [Т.] 22. – S. 155–165.

²⁴ Серед окремих видань, присвячених письменникові, з’явилися: Wierciński A. *Dyskretny erudyta: (o pisarstwie Stanisława Wasylewskiego)*. – Opole, 2003; *Stanisław Wasylewski na Śląsku Opolskim: w 40 rocznicę śmierci – pamiętnik sesji popularnonaukowej*: [Opole, 22 września 1993 r.] / red. [K. Lenart-Januszewska]. – Opole, 1994; *Z życia i twórczości Stanisława Wasylewskiego: materiały z sesji naukowej odbytej w Opolu w dniu 12 grudnia 1989 roku* / red. J. Pośpiech. – Opole, 1991; Zielonkova D. *Stanisława Wasylewskiego związku ze Śląskiem*. – Opole, 1969; Brożek A. *Po pięćdziesięciu latach: wokół Stanisława Wasylewskiego i jego “Na Śląsku Opolskim”*. – Opole, 1995.

8. Pośpiech J. Epoka romantyzmu w pracach Stanisława Wasylewskiego // Kwartalnik Opolski. – 1994. – № 4. – S. 3–21.
9. Pośpiech J. Listy Wilhelma Szewczyka do Stanisława Wasylewskiego // Kwartalnik Opolski. – 1991. – № 3–4. – S. 284–292.
10. Pośpiech J. Siedem opolskich lat Stanisława Wasylewskiego // Kwartalnik Opolski. – 2001. – T. 47, z. 1.
11. Pośpiech J. Stan i potrzeby badań nad biografią i twórczością Stanisława Wasylewskiego (1885–1953) // Studia Śląskie. – 1990.
12. Pośpiech J. Stanisław Wasylewski jako scenarzysta filmowy i autor czytanek szkolnych // Kwartalnik Opolski. – 1995. – № 3–4. – S. 88–100.
13. Pośpiech J. Stanisław Wasylewski w kręgu wrocławskiego “Słowa Polskiego” (Na podstawie korespondencji z lat 1947–1953) // Kwartalnik Opolski. – 1994. – № 2.
14. Pośpiech J. Z opolskich listów Stanisława Wasylewskiego // Kwartalnik Opolski. – 1995. – № 1. – S. 84–107.
15. Stanisław Wasylewski na Śląsku Opolskim: w 40 rocznicę śmierci – pamiętnik sesji popularnonaukowej: [Opole, 22 września 1993 r.] / red. [K. Lenart-Januszewska]. – Opole, 1994.
16. Szewczyk W. Z refleksji nad Stanisławem Wasylewskim i jego twórczością // Studia Śląskie. – 1990. – T. 48.
17. Tygodnik Powszechny. – 1947. – № 7.
18. Wasylewski S. Pod kopułą lwowskiego Ossolineum : pamiętnik stypendysty i asystenta Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w latach 1905–1910. – Wrocław, 1958.
19. Wasylewski Stanisław // Encyklopedia Powszechna PWN / wyd. 2-ie. – Warszawa, 1987. – T. 4: RSTUWYZ. – S. 657.
20. Wasylewski Stanisław // Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny. – Warszawa, 1985. – T. 2: N–Ż. – S. 569.
21. Wasylewski Stanisław // Słownik współczesnych pisarzy polskich. – Warszawa, 1964. – T. 3: R–Ż / oprac. pod red. E. Korzeniowskiej. – S. 431–439.
22. Wasylewski Stanisław // Wielka Encyklopedia Powszechna PWN. – Warszawa, 1969. – T. 12: Usa–Ż. – S. 142.
23. Wasylewski Stanisław // Wielka Encyklopedia PWN. – Warszawa, 1969. – T. 29: Warszawska organizacja – Woźnicki Próg. – S. 23.
24. Wasylewski Stanisław // Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik bibliograficzny / oprac. J. Czachowska, A. Szalagan. – Warszawa, 2004. – S. 60–65.
25. [Ważyk A.] Aberacje Jana Brzozy w Odrze // Kuźnica. – 1945. – № 17. – S. 8.
26. Wierciński A. Dyskretny erudyta: (o pisarstwie Stanisława Wasylewskiego). – Opole, 2003.
27. Z życia i twórczości Stanisława Wasylewskiego: materiały z sesji naukowej odbytej w Opolu w dniu 12 grudnia 1989 roku / red. J. Pośpiech. – Opole, 1991.
28. Zielonkova D. Stanisława Wasylewskiego związki ze Śląskiem. – Opole, 1969.

STANISLAW WASILEWSKI IN PERIODICALS IN 1945–2013: RESEARCH REVIEW

Beata LANGER

*Pedagogical University of Krakow,
Institute of Scientific Information and Library Studies,
2 Podchorążych Str, Krakow, 30-084, Poland, tel.: (012) 662-61-70*

This is a scientific analysis of current Polish bibliographical indexes as to availability and quality of newspaper and journal publications of a well-known writer S. Wasilewski (1885–1953) (published under pseudonyms Kajetan Stopa, Tadeusz Szafraniec, Kujawus) and the articles about him. The article analyzes his cooperation with the periodicals “Odra”, “Ogniwa”, and “Słowo Polskie”, as well as the reception of the writer in the postwar and contemporary society. When S. Wasilewski was still alive, most publications about him in the period under review were related to the trial where he was accused of collaboration with the Nazis. After S. Wasilewski died, the Polish press talked about him most often in the second half of the 1950s and since 1980s (especially from 1988 onwards). Since 2004, the number of publications has been decreasing. Based on the research of Jerzy Pośpiech, Anna Bonczar and others, the article stresses the incompleteness of official bibliographical data about the writer and calls for further research of this topic.

Keywords: S. Wasilewski, history of Polish press, biobibliography, J. Pośpiech.

Стаття надійшла до редколегії 16.05.2014
Отримана після доопрацювання 29.06.2015
Прийнята до друку 8.09.2015